

ODGOVORNOST PRAVNIH OSOBA ZA KRIVIČNA DJELA

SAŽETAK: U ovom radu obrađuje se aktuelna problematika krivične odgovornosti pravnih osoba. Uvođenje instituta krivične odgovornosti pravnih osoba stavilo je u prvi plan pitanje procesnog uređenja položaja novog krivičnoprocesnog subjekta. Neophodno je da pravne osobe, pored stranačke sposobnosti na strani tužioca u krivičnom postupku, dobiju i stranačku sposobnost na strani optuženog, iako zbog nedostatka procesne sposobnosti i dalje ne mogu preduzimati radnje samostalno, već samo preko fizičkih osoba koje ih predstavljaju ili zastupaju. Radnju krivičnog djela, također, može činiti samo pojedinac, subjektivni elementi krivnje mogu se utvrđivati samo kod fizičke osobe i samo se njoj mogu izreći krivičnopravne sankcije. Iako je pojam krivične odgovornosti kako u našoj teoriji tako i u važećim krivičnim zakonima zamijenjen pojmom krivnje, tim više odgovornost pravnih osoba za krivična djela ne mora biti samo krivičnopravna, već može biti i prekršajna. Stoga se, kao krajnje opravdan, pred Bosnu i Hercegovinu stavlja zadatak da donese poseban zakon o odgovornosti pravnih osoba za krivična djela, koji bi uređivao materijalna i procesna krivičnopravna pitanja specifična za pravne osobe, kao što je nadležnost suda, odbacivanje krivične prijave i odgađanje krivičnog gonjenja pravnih osoba prema načelu oportuniteta, utvrđivanje predstavnika pravne osobe i njegova svojstva, odnos branioca i predstavnika, sadržaj optužnice i presude, specifičnosti glavne rasprave i mjere opreza.

KLJUČNE RIJEČI: krivična odgovornost, pravna osoba, postupak, mjere, kazne.

1. Uvod

Obzirom da je institut krivične odgovornosti pravnog lica poznat još od najstarijih perioda pravne istorije,¹ u različitim vremenskim razdobljima i društveno-ekonomskim uslovima dobijao je veći ili manji značaj u pravnom sistemu pojedinih država, pri čemu je njegovo prihvatanje i primjena u praksi varirala od široke upotrebe do potpunog odbacivanja, zavisno od potrebe određenog društva da i ovim vidom krivično-pravnog reagovanja suzbije društveno štetne pojave sa obilježjima kriminaliteta.² Razvoj društvenih odnosa i neminovno uvećanje broja subjekata tih odnosa, izraženih i u formi raznih pravnih lica, kao produkata takvog razvoja, imalo je za posljedicu i narastanje pojava štetnih po interese datog društva. Zato su pojedina od njih bila prinuđena da se u borbi protiv takvih štetnih pojava opredijele za uvođenje novih krivičnih instituta, pa i onih koji su značajno odstupali od ustaljenih shvatanja u teoriji i praksi krivičnog prava.³

Počev od donošenja Ustava BiH, Bosna i Hercegovina je ratifikovala znatan broj konvencija donijetih na međunarodnom planu u oblasti krivičnog prava. Među njima poseban značaj imaju konvencije kojima se uređuje pitanje krivične odgovornosti pravnih lica. To su: Krivičnopravna konvencija Vijeća Evrope protiv korupcije iz 1999. godine⁴, Konvencija Ujedinjenih

---

* muharem.selimovic@bdcentral.net

¹ O tome: Vučinić (1999: 55-56).

² Opširnije: Đorđević, (1968).

³ Vidjeti: Petrović (1938) i Vuković (1964).

⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/01 – Međunarodni ugovori.

nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala⁵ i Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma.⁶ U okviru Vijeća Evrope do sada su donesene još dvije krivičnopravne konvencije koje predviđaju odgovornost pravnih lica za krivična djela u okviru svog područja djelovanja.⁷ Ovim konvencijama se otvara novo poglavlje u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, prije svega, uvođenjem krivične odgovornosti preduzeća i drugih pravnih lica.⁸ Činjenica da su pravna lica često uključena u društveno-štetna ponašanja, ukazuje na to da je neophodno da se na ove radnje reaguje adekvatnim kaznenim mjerama.⁹

Mogućnost utvrđivanja u domaćem zakonodavstvu krivične odgovornosti pravnih lica¹⁰ i odgovornih lica u njima izričito je utvrđena odredbom čl. 18 Krivičnopravne konvencije protiv korupcije, i to tako što se svaka potpisnica obavezuje da usvoji takve zakonodavne i druge mjere koje mogu biti neophodne da bi se obezbjedilo da pravna lica budu odgovorna zbog krivičnih djela aktivnog podmićivanja, trgovine uticajem i pranja novca ustanovljenih u skladu sa ovom konvencijom, koja su učinjena u njihovu korist¹¹ od strane bilo kog fizičkog lica, koje djeluje pojedinačno ili kao dio nekog organa tog pravnog lica¹², koje ima vodeću poziciju unutar tog pravnog lica, na osnovu: punomoćja da predstavlja to pravno lice ili ovlašćenja da donosi odluke u ime tog pravnog lica; ovlašćenja da vrši kontrolu unutar tog pravnog lica; kao i zbog umiješanosti takvog fizičkog lica kao pomagača ili podstrekača u pomenutim krivičnim djelima. Pored slučajeva koji su predviđeni u čl. 18 st. 1 ove konvencije, svaka potpisnica se obavezuje da preduzme neophodne mjere kojima će obezbjediti da pravno lice bude odgovorno kada je, zbog

⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/02 – Međunarodni ugovori.

⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03 – Međunarodni ugovori.

⁷ To su: Konvencija o zaštiti okoline kroz krivično pravo iz 1998. godine, i Konvencija o kibernetičkom kriminalu iz 2001. godine.

⁸ U svijetu su se do danas iskristalisala tri modela krivične odgovornosti pravnih lica. Jedan model je „supsidijarna odgovornost“, u kome se preduzeće smatra odgovornim za ponašanje svojih organa, zaposlenih i agenata koji radnje preduzimaju u okviru svojih ovlašćenja i opisa radnog mjesta, gdje bi bili krivično odgovorni pojedini organi, zaposleni ili agenti. Drugi model je „identifikaciona odgovornost“ – prema kome odgovornost može biti izvedena samo od šireg kruga ljudi: onih za koje se uzima da su preduzeće. I treći model je „kolektivna odgovornost“, čiji je cilj da se napravi šema o odgovornosti za organizaciono ponašanje i krivicu preduzeća, bez obzira na to da li je neki pojedinac izvršio prestup. Prema: Simović (2006).

⁹ To je posebno uočljivo u poslovnim transakcijama, što je uticalo da se u najznačajnije dokumente iz ove oblasti uvede korporativna odgovornost. Naime, s obzirom na veličinu korporacija i složenost strukture njihove organizacije, sve je teže identifikovati fizičko lice koje se može smatrati odgovornim (u krivičnopravnom smislu). Pravna lica obično izmiču odgovornosti i to zbog kolektivnog procesa donošenja odluka. S druge strane, koruptivni postupci često se nastavljaju i poslije hapšenja pojedinih članova rukovodstva pravnog lica zbog toga što pravno lice nije zastrašeno individualnim sankcijama. (Simović, 2006).

¹⁰ Porast privrednog kriminala podvukao je problem izvođenja pred lice pravde odgovorne za izvršenje prestupa u vezi sa privrednim poslovanjem. Veliki dio ovih prestupa je izvršen u poslovanju preduzeća. Vrlo složena upravljačka struktura preduzeća često otežava, ukoliko nije nemoguće, identifikovanje lica koja su zaista odgovorna za izvršenje prestupa, čak i kada je moguće odrediti organ u preduzeću. U tom slučaju, najveći problem postoji u odnosu na pripisivanje krivice preduzeću kao pravnom licu. (Simović, 2006).

¹¹ Ovakvo rješenje je u suprotnosti sa preporukom broj P(88)18 Komiteta ministara članicama Evropske unije u vezi odgovornosti preduzeća koja imaju status pravnog lica za prestupe učinjene u poslovanju. U suštini, prema ovoj preporuci, preduzeće bi trebalo da je odgovorno čak i kad je prestup stran njegovim ciljevima. Jedino kada bi bilo očigledno nepravedno držati preduzeće za odgovorno, ono bi moglo biti oslobođeno odgovornosti. Preduzeće može biti oslobođeno odgovornosti pod uslovom da su ispunjena najmanje dva uslova. Prvo, da upravni sektor, bilo kao cjelina bilo samo pojedini članovi, nije bio uključen u prestup. Termin „umiješan“ bi trebalo uzeti u širem smislu tako da uključi i slučajeve gdje upravni odbor, ako nije sam direktno uključen u izvršenje prestupa, svjesno prihvati dobiti ostvarenu izvršenjem prestupa. Drugo, da je upravni odbor preduzeo sve neophodne korake u sprečavanju izvršenja prestupa (npr. kad zaposleni preduzme nedozvoljenu radnju kršeći date instrukcije), (Simović, 2006).

¹² Princip je zasnovan na teoriji da su direktori i visoki upravljački organi koji djeluju u ime preduzeća – pravno govoreći – sami preduzeće: oni su alter ego preduzeća, sa rezultatom da je njihova krivica propisana preduzeću, čineći ga krivično odgovornim. Ova teorija se zasniva na modelu identifikacione odgovornosti preduzeća (kompanije) i svih drugih pravnih lica. (Simović, 2006).

nepostojanja nadzora ili kontrole od strane fizičkog lica, omogućeno izvršenje krivičnog djela pomenutog u st. 1, i to u korist tog pravnog lica, a od strane fizičkog lica koje je pod njegovom vlašću (čl. 18 st. 2 Krivično-pravne konvencije protiv korupcije). Pored toga, odgovornost pravnog lica na osnovu st. 1 i 2 čl. 18 ne isključuju krivični postupak protiv fizičkih lica koja su pripremala, podstrekavala ili učestvovala u navedenim krivičnim djelima (čl. 18 st. 3 Krivično-pravne konvencije protiv korupcije).

Komitet ministara Savjeta Evrope je još 1988. godine donio preporuku broj P(88)18. U toj preporuci je državama članicama preporučeno uređenje pitanja odgovornosti pravnih lica za krivična djela, čemu su slijedili brojni dokumenti Savjeta Evrope sa istim zahtjevom. Među takve spada, također Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti prirodne okoline iz 1996. godine, koja je već u preambuli državama članicama naglasila uspostavljanje odgovornosti pravnih lica za krivična djela učinjena u njihovo ime, za njihov račun ili u njihovu korist na štetu okoline. Drugi važan dokumenat je preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope broj (96)8 sa nazivom *Crime Policy in Europe in Time of Change* koja u dijelu o privrednom kriminalu državama jasno preporučuje uspostavljanje kaznene odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Program akcije protiv korupcije, koji je donijet od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope 1996. godine, posvećuje veliku pažnju odgovornosti pravnih lica za sva krivična djela korupcije učinjena u ime ili za račun pravnih lica.

2. Način utvrđivanja odgovornosti pravnih lica

Izvršenje bilo kojeg društveno opasnog i protupravnog djela koje je u zakonu određeno kao krivično djelo je samo jedna objektivna pretpostavka za primjenu kazne. Da bi se prema takvom učinitelju mogla primijeniti kazna kao krivična sankcija, odnosno neka upozoravajuća krivična sankcija, nužno je da se utvrdi i da je takav učinitelj krivično odgovoran. Da bi postojala krivična odgovornost potrebno je da se utvrdi da je učinitelj u vrijeme izvršenja djela u objektivnom smislu, tj. djela koje je društveno opasno, protupravno, u zakonu određeno kao krivično djelo, i koje je povrijedilo ili ugrozilo neka pravno zaštićena dobra, imao takva psihička svojstva i takav psihički odnos prema tom djelu da mu se ono može staviti na teret. To znači da krivična odgovornost¹³ nekog učinitelja postoji ako se utvrdi da je on u vrijeme učinjenja krivičnog djela bio uračunljiv¹⁴ i kriv.¹⁵

Kako su uračunljivost i krivnja u užem smislu ili vinost kao elementi krivične odgovornosti podložni stepenovanju, to je i sama krivična odgovornost kao subjektivna kategorija podložna stepenovanju. To znači da može postojati manji ili veći stepen krivične odgovornosti i on će zavisiti kako od stepena uračunljivosti tako i od stepena krivnje ili vinosti.

---

¹³ Naše pozitivno krivično zakonodavstvo ograničava krivičnu odgovornost na uračunljivost i krivnju. To znači da je odgovoran učinitelj krivičnog djela koji uračunljiv i kriv za učinjeno krivično djelo. Učinitelj je kriv ako je krivično djelo učinio s umišljajem, a kriv je i ako je krivično djelo učinio iz nehata, ako to zakon izričito propisuje (čl. 33 KZ BiH, čl. 35 KZ F BiH, čl. 35 KZ BD BiH i čl. 13 KZ RS). Prema tome, uračunljivost i krivnja su dva osnovna elementa krivične odgovornosti u našem pozitivnom krivičnom pravu. Prema: Petrović i Jovašević (2005: 197-198).

¹⁴ Uračunljivost je element pomoću kojeg se izražava ispravnost psihičkog aparata učinitelja i pod njom se podrazumijeva postojanje sposobnosti rasuđivanja i sposobnosti odlučivanja. Prema: Tomić (2008: 415).

¹⁵ Krivnja je element pomoću kojeg se izražava određeni psihički odnos učinitelja prema djelu kroz postojanje ili mogućnost postojanja određenih psihičkih procesa na osnovu određenog psihičkog stanja tj. na osnovu uračunljivosti. To znači da je uračunljivost neophodna pretpostavka krivnje, jer bez uračunljivosti ne može postojati ni krivnja (Tomić, 2008: 442).

Kad je u pitanju uračunljivost, stepenovanje se izražava na način da između potpune neuračunljivosti¹⁶ koja vodi isključenju krivične odgovornosti, sa izuzetkom samoskrivljene neuračunljivosti¹⁷ koja zasniva krivičnu odgovornost, s jedne strane, i potpune uračunljivosti, s druge strane, može postojati niz prelaznih stanja tzv. smanjene uračunljivosti.¹⁸ Ta prelazna stanja utiču na stepen krivične odgovornosti, pa je tako stanje bitno smanjene uračunljivosti u našem krivičnom pravu osnov koji, istina, ne isključuje krivičnu odgovornost, ali može dovesti do blažeg kažnjavanja.

Kad je u pitanju krivnja ili vinost, stepenovanje se vrši u zavisnosti od oblika krivnje, tj. da li se radi o umišljaju ili nehata, zatim da li se radi o direktnom¹⁹ ili eventualnom²⁰ umišljaju, ili se radi o svjesnom²¹ ili nesvjesnom²² nehata.²³

Iz zakonskih odredaba se vidi da je u našem krivičnom zakonodavstvu, kao što je to slučaj i sa većinom savremenih stranih zakonodavstava, prihvaćena negativna formulacija uračunljivosti, jer nije data odrednica uračunljivosti, već neuračunljivosti. Razlog tome je što negativna formulacija uračunljivosti polazi od pravilne pretpostavke da je svaki odrastao čovjek kao slobodno, svjesno i odgovorno biće duševno normalan, a da su psihički poremećaji izuzetak. Da bi uračunljivost bila isključena potrebno je, naime, utvrditi da zbog abnormalnih psihičkih stanja kod te osobe nije postojala mogućnost rasuđivanja ili odlučivanja.

Pri određivanju neuračunljivosti, svi krivični zakoni u Bosni i Hercegovini prihvataju mješoviti ili psihološko-biološki metod. Prema zakonskim odredbama²⁴, nije uračunljiva ona osoba koja u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije mogla da shvati značaj svog djela ili nije mogla da upravlja svojim postupcima zbog trajne ili privremene duševne bolesti ili psihoze²⁵,

¹⁶ Čl. 36 st. 1 KZ F BiH propisuje: „nije uračunljiva osoba koja u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije mogla shvatiti značaj svog djela ili nije mogla upravljati svojim postupcima zbog trajne ili privremene duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti ili zaostalog psihičkog razvoja (neuračunljivost)“.

¹⁷ Čl. 36 st. 3 i 4 KZ F BiH propisuje: „kriv je učinitelj krivičnog djela koji se upotrebom alkohola, droga ili na drugi način doveo u stanje u kome nije mogao shvatiti značaj svog djela ili upravljati svojim postupcima, ako je u vrijeme dovođenja u to stanje krivično djelo bilo obuhvaćeno njegovim umišljajem ili je u pogledu krivičnog djela kod njega postojao nehat a zakon za takvo krivično djelo propisuje krivicu i za nehat. Bitno smanjena uračunljivost u koju se učinitelj doveo na način iz stava 3. ovog člana ne može biti osnov za ublažavanje kazne“.

¹⁸ Čl. 36 st. 2 KZ F BiH propisuje: „učinitelj krivičnog djela čija je sposobnost da shvati značaj svog djela ili sposobnost da upravlja svojim postupcima bila bitno smanjena zbog nekog stanja iz stava 1. ovog člana, može se blaže kazniti (bitno smanjena uračunljivost)“.

¹⁹ Čl. 37 st. 2 KZ F BiH propisuje: „učinitelj postupa s direktnim umišljajem kada je bio svjestan svog djela i htio njegovo učinjenje“.

²⁰ Čl. 37 st. 3 KZ F BiH propisuje: „učinitelj postupa s eventualnim umišljajem kada je bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je pristao na njeno nastupanje“.

²¹ Čl. 38 st. 2 KZ F BiH propisuje: „učinitelj postupa iz svjesnog nehata kada je bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je olahko držao da ona neće nastupiti ili da će je moći spriječiti“.

²² Čl. 38 st. 3 KZ F BiH propisuje: „učinitelj postupa iz nesvjesnog nehata kada nije bio svjestan mogućnosti nastupanja zabranjene posljedice, iako je prema okolnostima i prema svojim osobnim svojstvima bio dužan i mogao biti svjestan te mogućnosti“.

²³ U jugoslovenskoj nauci o krivičnom pravu prevladava tzv. psihološki pojam krivnje Liszt-Belingove dogmatike prema kojem se krivnja iscrpljuje u umišljaju ili nehata, kao oblicima psihičkog odnosa učinioca prema počinjenom djelu. Izvan umišljaja ili nehata nema krivnje, „a ona uvijek postoji kad predleži umišljaj ili nehat“. Prema: Srzentić-Stajić: (1961: 209).

²⁴ Čl. 34 st. 1 KZ BiH, čl. 36 st. 1 KZ F BiH, čl. 14 st. 1 KZ RS i čl. 26 st. 1 KZ BD BiH.

²⁵ Duševne bolesti ili psihoze su oboljenja centralnog nervnog sistema, prije svega mozga, koje se ispoljavaju u patološkim poremećajima i procesima većine psihičkih funkcija. To su teški poremećaji na intelektualnom i emocionalnom području čovjeka koji dovode do suženja ili gubitka sposobnosti za procjenu stvarnosti, odnosno do gubitka sposobnosti za razumno ponašanje. Psihoze se dijele na organske ili egzogene, koje potiču od neke povrede,

privremene duševne poremećenosti²⁶ ili zaostalog duševnog razvoja.²⁷ Iz ove odrednice se vidi da za postojanje neuračunljivosti nije dovoljno samo da se utvrdi nemogućnost pravilnog ostvarivanja psihičkih funkcija rasuđivanja i odlučivanja, već se moraju primjenom mješovitog metoda i nenormalna psihička stanja koja se javljaju kao uzrok tih psihičkih smetnji. To znači da neuračunljivost ima svoju psihološku i biološku osnovu.

Prema rješenju koje je prihvaćeno u našim krivičnim zakonima stanje bitno smanjene uračunljivosti postoji kod onog učinitelja krivičnog djela čija je sposobnost da shvati značaj svog djela ili sposobnost da upravlja svojim postupcima u vrijeme učinjenja krivičnog djela bila bitno smanjena zbog trajne ili privremene duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti ili zaostalog duševnog razvoja.²⁸ U krivičnom pravu učinitelj krivičnog djela može biti ili uračunljiv ili neuračunljiv. Tako je i bitno smanjena uračunljivost samo jedan oblik uračunljivosti, bitno smanjeno uračunljiva osoba je uračunljiva osoba, koja, iako otežano, još uvijek može shvatiti značaj svog djela i upravljati svojim postupcima, zbog čega je osoba koja se nalazi u stanju bitno smanjene uračunljivosti potpuno krivično odgovorna i koju sud može blaže kazniti, ali ona nije osnov koji bi doveo do isključenja krivične odgovornosti. Pri tome, ublažavanje kazne može doći u obzir samo onda ako se učinitelj nije samoskriviljeno doveo u takvo stanje, npr. upotrebom alkohola, opjnih droga ili na neki drugi način.²⁹ Smatra se da fakultativno ublažavanje kazne omogućava potpuniju individualizaciju kazne s obzirom na dosta široke kaznene okvire sa prilično niskom donjom granicom kazne ili sa alternativno predviđenim vrstama kazne, zbog čega bi obligatorno ublažavanje kazne moglo da isključi ostvarenje njene svrhe.

Prema odredbama o samoskriviljenoj neuračunljivosti u našem krivičnom zakonodavstvu uzima se da je krivično odgovoran učinitelj krivičnog djela koji je upotrebom alkohola, droga ili na drugi način doveo sebe u stanje u kojem nije mogao shvatiti značaj svog djela ili upravljati svojim postupcima, ako je u vrijeme dovođenja u to stanje djelo bilo obuhvaćeno njegovim umišljajem ili je u odnosu prema krivičnom djelu kod njega postojao nehat, a zakon za takvo djelo propisuje krivičnu odgovornost i za nehat.³⁰ Kod umišljajnih *actiones liberae in causa* učinitelj se sa umišljajem dovodi u neuračunljivo stanje u kojem vrši krivično djelo u odnosu na koje je postojao direktni ili eventualni umišljaj u trenutku donošenja odluke. Kod njega, dakle, postoji

---

oštećenja ili oboljenja mozga i one predstavljaju vidljivi bolesni proces u mozgu čovjeka s uočljivim tjelesnim promjenama, i funkcionalne ili endogene, koje predstavljaju funkcionalna oboljenja, odnosno takva oboljenja kod kojih danas još nije dokazan nikakav somatski ili organski uzrok, iako se njegovo postojanje pretpostavlja (Tomić, 2008: 423).

²⁶ Pod privremenom duševnom poremećenošću podrazumijevaju se normalna i prolazna psihička stanja u kojima postoji privremeni poremećaj većine psihičkih funkcija, a posebno funkcije svjesnosti, koji može da bude takvog stepena da isključuje funkcije rasuđivanja ili odlučivanja. Ta prolazna psihička stanja traju dok traje učinak endogenog ili egzogenog uzroka koji je do njih doveo (hipnoza, visoka tjelesna temperatura koja dovodi do bunila, mehaničke povrede mozga, kao što su pad na lobanju, udarac po lobanji itd., potres mozga, gušenje, premorenost, iscrpljenost, opijenost alkoholom, trovanje narkoticima, medicinskim ili hemijskim sredstvima itd.), (Tomić, 2008: 424).

²⁷ Zostali duševni razvoj (slaboumnost, maloumnost) ili oligofrenija je posebno psihičko stanje koje se ispoljava u smanjenju spoznajnih, govornih, motornih i socijalnih sposobnosti. Prema stepenu intelektualnog oštećenja mentalna retardacija dijeli se na laku, sa kvocijentom inteligencije od približno 55 do 70, umjerenu, sa kvocijentom od 44 do 50, tešku, čiji je IQ od 25 do 40 i duboku mentalnu retardaciju sa kvocijentom inteligencije ispod 25. Zaostali duševni razvoj ili oligofrenija javlja se u više različitih stepena, kao što su debilnost, imbecilnost i idiotija. (Tomić, 2008: 425).

²⁸ Čl. 34 st. 2 KZ BiH, čl. 36 st. 2 KZ F BiH, čl. 14 st. 2 KZ RS i čl. 36 st. 2 KZ BD BiH.

²⁹ Čl. 34 st. 4 KZ BiH, čl. 36 st. 4 KZ F BiH, čl. 14 st. 4 KZ RS i čl. 36 st. 4 KZ BD BiH.

³⁰ Čl. 34 st. 3 KZ BiH, čl. 36 st. 3 KZ F BiH, čl. 14 st. 3 KZ RS i čl. 36 st. 3 KZ BD BiH.

umišljaj u odnosu na sva obilježja krivičnog djela, pri čemu se ne traži i prethodna svijest o svim pojedinostima djela koje će učiniti. Kod nehatnih *actiones liberae in causa* učinitelj se ili sa umišljajem ili iz nehata dovodi u neuračunljivo stanje, s tim da je prije nego se doveo u takvo stanje, kod njega postojao svjesni ili nesvjesni nehat u odnosu na krivično djelo koje će kasnije biti učinjeno u neuračunljivom stanju, s tim da zakon predviđa kažnjivost i za nehat.

Da bi se prema učinitelju, koji je izvršio neko djelo opasno i štetno za neku društvenu zajednicu mogla primijeniti kazna kao krivična sankcija potrebno je, prije svega, utvrditi da je njegov učinitelj uračunljiva osoba, dakle, osoba koja je u vrijeme kada je to djelo činila mogla da shvati njegov značaj, mogla da spozna šta radi i šta će svojom radnjom prouzrokovati, kao i da je mogla upravljati svojom voljom i svojim postupcima. Nakon što se utvrdi ta sposobnost, mora se utvrditi i kakav je unutarnji, subjektivni, psihički odnos ta uračunljiva osoba imala prema djelu koje je počinila, da li je bila svjesna svog djela, svog postupanja, svog činjenja ili nečinjenja i posljedica koje će iz toga proizaći, te da li se s tim saglasila. Tek nakon što se utvrdi da je ta uračunljiva osoba prema djelu koje je učinila imala određeni psihički odnos, koji se izrazio kroz preduzimanje svjesne i voljne djelatnosti, ona može biti krivično odgovorna, i tek tada se prema njoj može primijeniti kazna.

Prema rješenjima koja su prisutna u važećim krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini krivnja je zasnovana na psihološkoj teoriji. Krivnja se sagledava kao psihički odnos učitelja prema djelu, u kojem su svijest i volja osnovni elementi, koji se zasniva na uračunljivosti, a izražava kroz svoja dva osnovna oblika, umišljaju i nehata. Postojanje umišljaja ili nehata uvijek znači i postojanje krivnje, dok izvan umišljaja i nehata nema ni krivnje. Stoga, kod umišljaja i nehata zakon ne traži da se utvrdi psihički odnos učitelja prema normi, što znači da se ne traži svijest o tome da je učinjeno djelo protupravno, protudužno ili asocijalno. Razlog tome je što se utvrđivanjem uračunljivosti, odnosno utvrđivanjem da je učinitelj u vrijeme učinjenja djela mogao da shvati značaj svog djela, dolazi do apsolutne pretpostavke da je učinitelj bio svjestan i društvenog značaja učinjenog djela.³¹

Umišljaj i nehat su jedini oblici krivnje u našem krivičnom pravu. Prema rješenju koje je prihvaćeno u našem krivičnom zakonodavstvu, krivično djelo je učinjeno s umišljajem kad je učinitelj bio svjestan svog djela i htio njegovo učinjenje ili kad je bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, pa je pristao na njeno nastupanje.³² Iz zakonskih odredbi koje se odnose na umišljaj vidi se da naše krivično zakonodavstvo predviđa dva oblika umišljaja, i to direktni i eventualni. Učinitelj postupa sa direktnim umišljajem kada je bio svjestan svog djela i htio njegovo učinjenje. Učinitelj postupa s eventualnim umišljajem kada je bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je pristao na njegovo nastupanje.³³ Psihički odnos učitelja koji neko krivično djelo izvršava s umišljajem izražava se kroz njegovu svijest o posljedici i svim stvarnim okolnostima koje čine

³¹ Dosljedno takvom stavu zakonodavca postavljen je i institut pravne zablude, prema kojem se učinitelj koji iz opravdanih razloga nije znao da je njegovo djelo zabranjeno, može samo blaže kazniti ili čak i osloboditi od kazne, ali on uvijek ostaje krivično odgovoran iz koje odredbe se jasno vidi da se za krivnju ne traži i svijest o protupravnosti ili zabranjenosti djela (čl. 38 KZ BiH, čl. 40 KZ F BiH), (Tomić, 2008: 481).

³² Iz ove zakonske odrednice može se vidjeti da u našem krivičnom pravu nije prihvaćena kao isključiva ni teorija svijesti ni teorija volje, već je prihvaćena jedna varijanta jedinstva obje te teorije, odnosno kompromisna koncepcija (čl. 35 KZ BiH, čl. 37 KZ F BiH, čl. 15 KZ RS i čl. 37 KZ BD BiH), (Tomić, 2008: 446-460).

³³ Ibidem.

obilježja bića tog krivičnog djela, kao i u volji da se to krivično djelo učini. Elementi svijesti nazivaju se intelektualnim elementima, a elementi volje voluntarističkim elementima. Nehat je drugi oblik psihičkog odnosa učinitelja prema učinjenom djelu, odnosno drugi oblik krivnje koji dovodi do krivične odgovornosti. Prema rješenju koje je prihvaćeno u našem krivičnom zakonodavstvu, krivično djelo je učinjeno iz nehata kad je učinitelj bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je olako držao da ona neće nastupiti ili da će je on moći spriječiti, ili kad nije bio svjestan mogućnosti nastupanja zabranjene posljedice, iako je prema okolnostima i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao da bude svjestan te mogućnosti.³⁴ Osnov za razgraničenje između umišljaja i nehata nalazi se u voljnom elementu. Kod umišljaja učinitelj ili hoće izvršenje krivičnog djela, a time i nastupanje zabranjene posljedice, ili samo pristaje na nastupanje posljedice iz preduzete radnje, dok se kod nehata učinitelj uopće ne saglašava s izvršenjem krivičnog djela, jer on posljedicu svog činjenja ili nečinjenja niti hoće niti na nju pristaje. Naše krivično zakonodavstvo poznaje dvije vrste nehata koje se razlikuju prema elementu svijesti. Kod svjesnog nehata element svijesti je pozitivno određen, jer je učinitelj svjestan mogućnosti postojanja stvarnih obilježja bića određenog krivičnog djela i svjestan je mogućnosti prouzrokovanja posljedice radnjom koju preduzima. Kod nesvjesnog nehata element svijesti je negativno određen, jer učinitelj nije svjestan postojanja stvarnih obilježja bića krivičnog djela i nije svjestan mogućnosti prouzrokovanja posljedice radnjom koju preduzima, iako je morao i mogao da bude svjestan te mogućnosti.

Pod pojmom zablude u pravnoj nauci se obično podrazumijeva postojanje pogrešne ili nepotpune predstave ili svijesti o nekoj okolnosti. Ako se ta pogrešna ili nepotpuna predstava odnosi na neku stvarnu okolnost, tada se ta zabluda naziva stvarnom zabludom. U krivičnom pravu se razlikuju dvije vrste stvarne zablude, u užem smislu postoji kad je učinitelj imao pogrešnu predstavu o nekoj stvarnoj okolnosti koja predstavlja element ili obilježje određenog krivičnog djela, odnosno u takvoj zabludi se nalazi učinitelj koji nije bio svjestan nekog stvarnog obilježja određenog krivičnog djela, i u širem smislu postoji onda kada je učinitelj svjestan svih obilježja krivičnog djela koje izvršava, ali ima pogrešnu predstavu o nekoj stvarnoj zabludi koja bi, da stvarno postoji, isključivala protupravnost i učinjeno djelo činila dozvoljenim, odnosno u takvoj zabludi se nalazi učinitelj koji je svjestan svih obilježja krivičnog djela koje izvršava, ali pogrešno smatra da je djelo dozvoljeno. Nadalje, stvarna zabluda može biti otklonjiva ako je učinitelj bio u zabludi usljed nehata, tj. ako je bio dužan i ako je mogao da ima pravilnu predstavu o stvarnim okolnostima, i neotklonjiva ako učinitelj nije bio u zabludi usljed nehata, tj. ako nije bio dužan i ako nije mogao da ima pravilnu predstavu o stvarnim okolnostima. U odnosu na krivično dejstvo, značaj ili učinke stvarne zablude, može se zaključiti da stvarna zabluda, u užem i širem smislu, isključuje krivičnu odgovornost u svim slučajevima, osim u slučaju otklonjive zablude u odnosu na krivično djelo za koje zakon predviđa krivičnu odgovornost i za slučaj njegovog nehatnog izvršenja.³⁵

³⁴ Čl. 36 KZ BiH, čl. 38 KZ F BiH, čl. 16 KZ RS i čl. 38 KZ BD BiH.

³⁵ Prema zakonskim odredbama o stvarnoj zabludi nije krivično odgovorna osoba koja u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije bila svjesna nekog njegovog zakonom propisanog obilježja, ili koja je pogrešno smatrala da postoje okolnosti prema kojima bi, da su one stvarno postojale, to djelo bilo dopušteno. Ako je osoba bila u zabludi iz nehata, krivično je odgovorna za krivično djelo učinjeno iz nehata, ako zakon za to krivično djelo propisuje kažnjavanje i za nehat (čl. 37 KZ BiH, čl. 39 KZ F BiH, čl. 18 KZ RS i čl. 39 KZ BD BiH), (Tomić, 2008: 473).

Pravna zabluda je pogrešna predstava učinitelja o zabranjenosti krivičnog djela, odnosno o njegovoj protupravnosti, pa se u pravnoj zabludi nalazi učinitelj koji nije znao da je njegovo djelo zabranjeno normama pozitivnog prava. Kod pravne zablude učinitelj pogrešno smatra da ono što čini nije pravno zabranjeno, on je u zabludi u odnosu na zabranu koju je u konkretnom slučaju morao da poštuje. Kod učinitelja koji se nalazi u pravnoj zabludi uvijek nedostaje svijest o nedopuštenosti djela. Pri tome je moguće da učinitelj nije svjestan norme na koju se odnosi konkretno krivično djelo ili da tu normu pogrešno razumije, iz čega proizilazi njegovo pogrešno uvjerenje da je njegovo djelo dopušteno, što se naziva direktnom pravnom zabludom. S druge strane, postoji i indirektna pravna zabluda, koja se sastoji u pogrešnoj predstavi o postojanju ili učinku nekog razloga isključenja protupravnosti. U takvom slučaju učinitelj je svjestan da je njegovo djelo zabranjeno, ali on pogrešno smatra da u konkretnom slučaju postoji posebna norma koja dopušta njegovo ponašanje ili pogrešno smatra da postoji neki osnov isključenja protupravnosti koji pravni poredak ne priznaje, ili on pogrešno shvata granice nekog inače priznatog osnova isključenja protupravnosti. Prema rješenju koje je prihvaćeno u našem krivičnom zakonodavstvu³⁶, učinitelj krivičnog djela koji iz opravdanih razloga nije znao da je to djelo zabranjeno, može se blaže kazniti ili osloboditi od kazne, što znači da se učinak pravne zablude kao fakultativnog zakonskog osnova oslobođenja od kazne ogleđa samo na planu kažnjavanja, i to samo u onim slučajevima u kojima se učinitelj u zabludi našao iz opravdanih razloga. Vezano za opravdanost razloga, i pravna zabluda može da bude otklonjiva usljed nehata i postoji u onim slučajevima u kojima je učinitelj prema okolnostima u vrijeme učinjenja djela mogao da zna da je djelo koje čini zabranjeno, i neotklonjiva iz uvijek opravdanih razloga i postoji kad učinitelj nije bio dužan i nije mogao da zna da je njegovo djelo zabranjeno.

Samo izvršenje krivičnog djela Krivični zakon BiH vezuje isključivo za fizičko lice (čl. 126 KZ BiH).³⁷ Taj zakon ne navodi izvršenje krivičnog djela pravnog lica, nego odgovornost pravnog lica za krivično djelo koje je učinilac učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica. Na ovaj način se uspostavlja bitan uslov za odgovornost pravnog lica za krivično djelo, pa je za tu odgovornost potrebno da je učinilac krivično djelo učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica (čl. 126 KZ BiH). Kako KZ BiH odgovornost pravnog lica za krivično djelo vezuje za djelo fizičkog lica, a ne i za njegovu krivičnu odgovornost, radi se o limitiranoj izvedenoj odgovornosti pravnog lica za krivično djelo. Ukoliko postoji neki od osnova isključenja krivične odgovornosti učinioca krivičnog djela učinjenog u ime, za račun ili u korist pravnog lica, na primjer, neuračunljivost ili stvarna zabluda, to nije smetnja za uspostavljanje odgovornosti pravnog lica za učinjeno krivično djelo, ako su ispunjeni uslovi propisani članom 124 KZ BiH.³⁸ Međutim, izvršenje

³⁶ Čl. 38 KZ BiH, čl. 40 KZ F BiH, čl. 19 KZ RS i čl. 38 KZ BD BiH.

³⁷ Glava XIV KZ BiH sadrži posebne odredbe o odgovornosti pravnih lica za krivična djela i tim odredbama utvrđuju se pretpostavke odgovornosti pravnih lica za krivična djela, kazne i druge krivičnopravne sankcije koje se mogu izreći pravnom licu, kao i pravne posljedice osude pravnog lica za krivično djelo. Te odredbe predstavljaju odstupanja od odredaba općeg dijela KZ BiH kojima se regulišu navedena pitanja u odnosu na fizičko lice kao učinioca krivičnog djela ili regulišu pojedina pitanja koja su specifična za odgovornost pravnih lica za krivična djela, a koja se ne javljaju kod krivične odgovornosti fizičkih lica. (Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH, 2005: 465).

³⁸ Čl. 124 KZ BiH propisuje osnove odgovornosti pravne osobe: „za krivično djelo koje je učinitelj učinio u ime, za račun ili u korist pravne osobe, odgovorna je pravna osoba: a) kada smisao učinjenog krivičnog djela proizlazi iz zaključka, naloga ili odobrenja rukovodećih ili nadzornih organa pravne osobe; b) ili kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravne osobe uticali na učinitelja ili mu omogućili da učini krivično djelo; c) ili kada pravna osoba raspoláže

krivičnog djela od strane učinioca u ime, za račun ili u korist pravnog lica nije dovoljno za zasnovanje odgovornosti pravnog lica za krivično djelo. Za to je, naime, uz navedeni uslov, potrebno ostvarenje i jednog od uslova određenih u tač. a) do d) člana 124, koji se odnose na osnove odgovornosti pravnog lica.

Zakon propisuje i krug pravnih lica³⁹ za koje je isključena odgovornost za krivična djela. Riječ je o BiH, F BiH, RS, BD BiH, kantonu, gradu, općini i mjesnoj zajednici (čl. 122 KZ BiH). Njihovo isključenje od odgovornosti za krivična djela pravda se, najprije, činjenicom da neki od njih su nosioci ius puniendi, pa bi u slučaju postojanja njihove krivičnopravne deliktne sposobnosti mogli doći u situaciju da sami sebe kažnjavaju, a potom, i time da bi se, s obzirom da su sva ona korisnici budžetskih sredstava, njihovim kažnjavanjem samo prelijevala budžetska sredstva.⁴⁰ Sve ostale društvene tvorevine mogu biti odgovorne za krivično djelo, KZ BiH dopušta i mogućnost da se i nekim drugim zakonom za određena pravna lica isključi ili ograniči primjena pojedinih kazni ili drugih krivičnopravnih sankcija koje se mogu izreći pravnim licima (čl. 122 st. 3 KZ BiH).

Osnovna odgovornost pravnog lica za krivično djelo je povezanost pravnog lica s izvršenim krivičnim djelom. Da bi postojala odgovornost pravnog lica za krivično djelo, kumulativno moraju biti ispunjena dva uslova. Prvi se odnosi na djelovanje učinioca krivičnog djela i karakteristike tog djelovanja, a drugi na djelovanje rukovodećih i nadzornih organa pravnog lica. Prvi uslov za odgovornost pravnog lica za krivično djelo jeste da je učinilac krivično djelo učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica, radnja učinioca i njeni efekti se mogu pripisati pravnom licu. Moraju postojati okolnosti koje krivično djelo i učinioca vezuje za pravno lice, i to tako da se efekti radnji učinioca pripisuju pravnom licu. Radi se o ovlaštenju učinioca da djeluje u ime, za račun ili u korist pravnog lica. Ovlaštenja mogu proizilaziti iz zakona ili drugih pravnih propisa, uključujući i opće akte pravnog lica, iz pojedinačnog akta pravnog lica, odnosno njenih upravljačkih organa ili ugovora zaključenog između učinioca i pravnog lica.

Učinilac krivičnog djela za koje pravno lice može biti proglašeno odgovornim, ne mora biti lice koje ima neku od rukovodećih pozicija u pravnom licu, ne mora biti ni član pravnog lica. Potrebno je da je on krivično djelo učinio postupajući po nekom pravnom osnovu u ime, za račun ili u korist pravnog lica. Taj uslov će biti ispunjen i onda kada radnja učinioca predstavlja zloupotrebu datih ovlaštenja i njihovim prekoračenjem. Drugi uslov se tiče doprinosa rukovodećih i nadzornih organa pravnog lica izvršenju krivičnog djela. Ovim organima mogu se smatrati i one strukture u pravnom licu koje stvarno i praktično vode poslove pravnog lica i usmjeravaju njegovo djelovanje. Pravno lice, će, prema ovom uslovu, biti odgovorno za krivično djelo koje je učinilac učinio u ime ili za račun ili u korist pravnog lica: ako smisao učinjenog krivičnog djela proizilazi iz zaključka, naloga ili odobrenja rukovodećih ili nadzornih organa pravnog lica, ili su rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica uticali na učinioca ili mu omogućili da učini krivično

---

protupravno ostvarenom imovinskom koristi ili koristi predmete nastale krivičnim djelom; d) ili kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravne osobe propustili dužni nadzor nad zakonitošću rada radnika“.

³⁹ Čl. 1 st. 13 KZ BiH određeno je da je, u smislu tog zakona, pravno lice: BiH F BiH, RS, BD BiH, kanton, grad, općina, mjesna zajednica, svaki organizacioni oblik privrednog društva i svi oblici povezivanja privrednih društava, ustanova, institucije za obavljanje kreditnih i drugih bankarskih poslova, za osiguranje imovine i lica, ko i druge finansijske institucije, fond, političke organizacije i udruženja građana i drugi oblici udruživanja koji mogu sticati sredstva i koristiti ih na isti način kao i svaka druga institucija ili organ koji ostvaruje i koristi sredstva i kojem je zakonom priznato svojstvo pravnog lica.

⁴⁰ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 467).

djelo, ili ako pravno lice raspolaže protivpravno ostvarenom imovinskom korišću ili koristi predmete nastale krivičnim djelom, ili ako su rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica propustili dužni nadzor nad zakonitošću rada radnika.⁴¹

Doprinos pravnog lica izvršenju krivičnog djela sastoji se i u donošenju odluke, zaključka ili naloga, rukovodećih ili nadzornih organa koje imaju obavezan usmjeravajući pravac za djelovanje učinioca, odnosno u donošenju odluke ili odobrenja kojom se rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica saglašavaju sa određenim, već započetim ili namjeravanim djelovanjem učinioca, a koje je po svojoj sadržini takvo da njegova realizacija implicira izvršenje krivičnog djela. Navedene odluke rukovodećih ili nadzornih organa pravnog lica ne moraju biti donijete u nekom formalnom obliku, dovoljno je utvrditi da je takav zaključak, nalog ili odobrenje bio predmet razmatranja i odlučivanja navedenih organa i da je učinilac sa njima bio upoznat.⁴² Eventualno, intenzitet doprinosa rukovodećih ili nadzornih organa pravnog lica može biti takav da tužilac iz razloga cjelishodnosti može odlučiti da protiv pravnog lica ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka, ako je doprinos pravnog lica izvršenju krivičnog djela neznatan. Rukovodeći ili nadzorni organi su uticali na učinioca da učini krivično djelo kada su svojim radnjama doprinijeli da učinilac donese ili učvrsti odluku da učini krivično djelo onda kada su mu stvorili uslove za izvršenje krivičnog djela.⁴³ Raspolaganje sa protivpravno ostvarenom imovinskom koristi ili korišćenje predmeta nastalih krivičnim djelom pretpostavlja da je krivično djelo u formalnom smislu dovršeno, tj. da je ostvaren njegov zakonski opis. U tom smislu se raspolaganje ostvarenom imovinskom koristi ili korišćenje predmetima nastalim krivičnim djelom može smatrati saglašavanjem rukovodećih ili nadzornih organa pravnog lica sa krivičnim djelom koje je učinilac već učinio u njeno ime, za njen račun ili u njenu korist i sa protivzakonitim stanjem stvorenim njegovim izvršenjem i predstavlja održavanje povrede zaštićenog dobra.⁴⁴ Dužni nadzor podrazumijeva nadzor nad zakonitošću rada radnika koji su rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica dužni vršiti po odgovarajućim propisima.

Za odgovornost pravnog lica za krivično djelo koje je učinilac učinio u njeno ime, za njen račun ili u njenu korist, zakon prihvata model subjektivne odgovornosti. Potrebno je svjesno djelovanje nadzornih ili rukovodećih organa pravnog lica koje je objektivno doprinijelo izvršenju krivičnog djela. Ono podrazumijeva njihovu pravilnu predstavu o vlastitom djelovanju i uvijek se pretpostavlja, ali nije isključena mogućnost dokazivanja suprotnog. Odgovornost pravnog lica za krivično djelo ne isključuje krivičnu odgovornost fizičkih, tj. odgovornih lica za izvršenje krivičnog djela.⁴⁵ Naravno, riječ je o fizičkom licu koje je učinilac krivičnog djela za koje odgovara

---

⁴¹ Prema čl. 18 st. 2 Krivičnopravne konvencije protiv korupcije, pravno lice može da bude odgovorno za izvršeno krivično djelo i zbog nepostojanja nadzora ili kontrole fizičkog lica iz st. 1 čl. 18. Za pravno lice je, u stvari, bez značaja zašto je došlo do nepostojanja nadzora ili kontrole: da li zbog nepravilnog odlučivanja ili zbog nepravilnog izvršavanja već donijete odluke. Treba imati u vidu onaj nadzor koji je pravno lice dužno da uspostavi u skladu sa pozitivnim propisima, i to preko svojih organa. Pod tim se ne podrazumijeva nadzor koji pravno lice samostalno organizuje, radi kontrole unutar pravnog lica. Pravno lice će odgovarati za krivično djelo zbog nepostojanja nadzora ili kontrole, ali samo od strane fizičkog lica iz st. 1 čl. 18. To znači samo onog lica koje djeluje pojedinačno ili kao dio nekog organa pravnog lica, koje ima vodeću poziciju unutar tog pravnog lica.

⁴² Grupa autora: *Komentari krivičnih zakona u BiH* (2005: 471).

⁴³ Kao primjer se navodi davanje finansijskih ili drugih materijalnih sredstava za izvršenje krivičnog djela. *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibid*, str. 471 i 472.

⁴⁵ Prema čl. 18 st. 3 Krivičnopravne konvencije protiv korupcije, odgovornost pravnog lica na osnovu st. 1 i 2 ovog člana ne isključuje krivični postupak protiv fizičkih lica koja su pripremala, podstrekavala ili učestvovala u krivičnim djelima pomenutim u st. 1. Ovakvo rješenje ovog pitanja je u potpunom skladu sa tač. 5 Preporuke broj

i pravno lice. Nije riječ o fizičkim, odnosno odgovornim licima u rukovodećim ili nadzornim organima pravnog lica, koji su svojim radnjama preduzetim u okviru djelovanja rukovodećeg ili nadzornog organa pravnog lica kojim je ostvaren doprinos tih organa pravnog lica izvršenju krivičnog djela, ostvarili obilježja određenog krivičnog djela.

Ako u pravnom licu, osim učinioca, nema drugog lica ili organa koji bi mogli usmjeravati ili nadzirati učinioca, pravno lice odgovara za učinjeno krivično djelo u granicama odgovornosti učinioca (čl. 125 st. 4 KZ BiH). Radi se o dvije vrste pravnih lica: pravnim licima koje u svom članstvu nemaju drugo lice, osim učinioca i pravnim licima koje, osim učinioca, nemaju organa koji bi mogli usmjeravati ili nadzirati učinioca, pravno lice u svom personalnom sastavu ima i drugih članova, osim učinioca, ali nema organa personalno različitog od učinioca koji bi usmjeravao ili nadzirao učinioca. Ovakvo rješenje odstupa od modela limitirane, izvedene odgovornosti i predstavlja model ekstremne izvedene odgovornosti pravnog lica za krivično djelo. Razlog je što se odgovornost pravnog lica za krivično djelo ne vezuje samo uz protivpravno ostvarenje zakonskih obilježja određenog krivičnog djela od strane fizičkog lica kao učinioca, nego i uz postojanje i granice odgovornosti učinioca.

3. Sankcionisanje pravnih lica odgovornih za učinjeno krivično djelo

Ako drugačije nije određeno⁴⁶, u krivičnom postupku protiv pravnog lica shodno se primjenjuju odgovarajuće odredbe zakona o općem krivičnom postupku, čak i u slučaju ako se postupak vodi samo protiv pravnog lica (čl. 387 ZKP BiH). Bitno je istaći da je ovakvo rješenje ograničeno u primjeni, zbog toga što sve odredbe zakona o općem krivičnom postupku nije moguće dosljedno primijeniti na pravna lica, usljed bitno različitih svojstava fizičkih i pravnih lica.⁴⁷ Stoga je potrebno odredbe ovog zakona primjenjivati smisleno, uz uvažavanje specifičnosti statusa pravnog lica u krivičnom postupku.⁴⁸ Tako, primjera radi, u slučaju glavnog pretresa, posebne odredbe prilagođene su obilježjima pravnog lica (redosljed saslušanja i završnih riječi). Isto tako, propisane su i mjere obezbjeđenja za pravno lice koje predstavljaju supstituciju mjerama za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka (glava X), a kojima se postiže istovrsna svrha. Takve mjere su zabrana obavljanja jedne ili više određenih djelatnosti na određeno vrijeme, te zabrana statusnih promjena pravnog lica koje bi za posljedicu imale brisanje iz sudskog registra. Ako je primjena pojedinih odredaba zakona, primjera radi, o stvarnoj i mjesnoj nadležnosti, sastavu suda, pravnim lijekovima, kaznenom nalogu, ovisna o određenim okolnostima, primjera radi, o vrsti i visini zapriječene kazne, one se uzimaju

---

P(88)18 Komiteta ministara koja glasi: „Nametanje odgovornosti preduzeću, ne oslobađa odgovornosti fizičko lice upleteno u prestup“. U stvari, lica koja imaju upravljačku funkciju, trebalo bi da budu odgovorna za kršenje dužnosti koje su izazvale izvršenje prestupa. Preporuka I.5. bavi se odnosom između odgovornosti preduzeća i pojedinca uključenog u izvršenje krivičnog djela. Oboje su, u principu, odgovorni za krivično djelo: tako, ako fizičko lice može biti određeno kao izvršilac krivičnog djela, to lice ostaje krivično odgovorno, bez obzira na odgovornost preduzeća.

⁴⁶ Čl. 122 st. 4 KZ BiH propisuje da se: „krivični postupak protiv pravnih osoba vodi po odredbama Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine“, propisan u glavi XXVII (čl. 375-387).

⁴⁷ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 935).

⁴⁸ Ibidem.

u obzir u i postupku protiv pravnog lica što važi, također, i kada teče postupak samo protiv pravnog lica.

Pravilo je da se zbog istog krivičnog djela, protiv pravnog lica pokreće i vodi krivični postupak zajedno s postupkom protiv učinioca (čl. 375 st. 1 ZKP BiH). Prilikom vođenja jedinstvenog postupka, da bi postojalo krivično djelo pravnog lica, mora se dokazati kauzalna veza između krivičnog djela učinioca i pravnog lica koja se sastoji ili u povredi dužnosti pravnog lica ili u ostvarivanju protivpravne imovinske koristi pravnog lica. Izuzetno, zakon dozvoljava mogućnost da se postupak samo protiv pravnog lica može pokrenuti, odnosno voditi kada postoji neka od dvije alternativno propisane smetnje: ako protiv učinioca krivični postupak nije moguće pokrenuti, odnosno voditi iz zakonom propisanih razloga (primjera radi, smrt ili duševno oboljenje učinioca), ili ako je protiv njega krivični postupak već proveden (čl. 375 st. 2 ZKP BiH).⁴⁹ Međutim, ukoliko ne postoje zakonske prepreke za vođenje postupka protiv fizičkog lica, ne bi se smjelo dopustiti pokretanje ni vođenje postupka protiv pravnog lica prije pokretanja postupka protiv fizičkog lica.⁵⁰ Kad se vodi jedinstven postupak protiv optuženog pravnog lica i optuženog fizičkog lica, podiže se jedna optužnica i izriče jedna presuda (čl. 375 st. 3 ZKP BiH). Sadržaj ovakve optužnice je proširen u odnosu na sadržaj optužnice koja se odnosi samo na fizičko lice (čl. 383 ZKP BiH).

Kad je u pitanju gonjenje pravnih lica, pored principa akuzatornosti postupka (čl. 16 ZKP BiH), načelo legaliteta (član 17 ZKP BiH) je više ograničeno nego za gonjenje učinilaca krivičnih djela, tako da su granice primjene načela oportuniteta kod pravnih lica postavljene znatno šire u odnosu na fizička lica. Zakon je odredbama čl. 376 ZKP BiH alternativno predvidio situacije kad tužilac ima mogućnost da ne pokrene krivični postupak, i to u slučajevima kad okolnosti slučaja ukazuju da vođenje postupka ne bi bilo cjelishodno zbog toga što je doprinos pravnog lica izvršenju krivičnog djela bio neznatan⁵¹, ili pravno lice nema imovine ili ima tako malo imovine da ne bi bila dovoljna ni za pokriće troškova postupka, ili je protiv pravnog lica pokrenut stečajni postupak, ili je učinilac krivičnog djela jedini vlasnik pravnog lica protiv kojeg bi se krivični postupak inače pokrenuo.⁵² Svaki od navedenih razloga se utvrđuje slobodnom procjenom tužioca u konkretnom slučaju.

Svako pravno lice u krivičnom postupku mora imati svog zastupnika, koji je ovlašćen za preduzimanje svih radnji za koje je po ovom zakonu ovlašćen osumnjičeni, odnosno optuženi i osuđeni (čl. 377 st. 1 ZKP BiH). Nasuprot tome, prisustvo branioca u krivičnom postupku je fakultativno, pravno lice može, ali ne mora da, pored zastupnika, ima i branioca (čl. 382 st. 1 ZKP BiH). Jedino ograničenje je da pravno i fizičko lice, kao osumnjičeni odnosno optuženi, ne mogu imati istog branioca (čl. 382 st. 2 ZKP BiH). Ovo rješenje je sasvim logično, jer postoji realna mogućnost da interesi fizičkog i pravnog lica protiv kojih se istovremeno vodi krivični

⁴⁹ Tada važi pravno dejstvo načela ne bis in idem, u slučaju kada se, primjera radi, tek u postupku koji je proveden protiv fizičkog lica ustanovi odgovornost pravnog lica i potreba za pokretanjem novog postupka (Simović, 2006: 297).

⁵⁰ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 927).

⁵¹ U određenim situacijama se već i prije pokretanja krivičnog postupka može zaključiti da je krajnji cilj (izricanje i izvršenje kazne) neće biti postignut, jer je učesće pravnog lica u izvršenju krivičnog djela beznačajano (Simović, 2006: 298).

⁵² Tada bi se kažnjavanje pravnog lica, u stvari, postiglo da jedno lice bude kažnjeno dva puta: kao učinilac krivičnog djela (fizičko lice) i kao pravno lice (jedini vlasnik pravnog lica), (Simović, 2006: 298).

postupak dođu u koliziju.⁵³ Zastupnik pravnog lica u krivičnom postupku je onaj ko je ovlašten zastupati pravno lice po zakonu, aktu nadležnog državnog organa ili po statutu, aktu o osnivanju ili drugom aktu pravnog lica (čl. 378 st. 1 ZKP BiH). Ukoliko je unutar pravnog lica određeno više lica za zastupanje pravnog lica, pravno lice je dužno odrediti samo jedno lice među tim licima koje će ga zastupati u krivičnom postupku. Ovo je moguće uraditi dostavljanjem sudu, u pismenoj formi, službene obavijesti o zastupanju od strane pravnog lica ili konstatovanjem takve činjenice na zapisnik kod suda. Inače, sposobnost biti zastupnik pravnog lica u krivičnom postupku ima svako potpuno poslovno sposobno fizičko lice. S obzirom na to da zakon ne postavlja daljnje uslove u pogledu obrazovanja ili profesije zastupnika, te da osim lica koja su ovlaštena zastupati pravno lice na osnovu akta o registraciji pravnog lica, zastupnik može biti određen i davanjem punomoći, krug lica koja mogu biti zastupnici pravnog lica u krivičnom postupku vrlo je širok. Ograničenje u tome su lica iz čl. 379 st. 1 i 2 ZKP BiH koja ne mogu biti zastupnici osumnjičenog, odnosno optuženog pravnog lica. Kao i pri utvrđivanju odgovornog lica, da bi se utvrdilo koja lica imaju ovlaštenje zastupati pravno lice, potrebno je poznavati zakonske propise koji uređuju strukturu i ovlaštenje u pojedinim pravnim licima.⁵⁴

Odredba st. 2 čl. 378 ZKP BiH daje pravo zastupniku da ovlasti za zastupanje nekog drugog. Ovlaštenje za zastupanje mora biti dato pismeno ili usmeno na zapisnik kod suda. Ukoliko pravno lice prestane da postoji prije pravosnažno okončanog postupka, zastupnika će mu odrediti sud (čl. 387 st. 3 ZKP BiH). U tom slučaju će se raditi o postavljenom zastupniku.⁵⁵ Pravno lice u krivičnom postupku može imati samo jednog zastupnika, a sud mora svaku put utvrditi identitet zastupnika i njegovo ovlaštenje za zastupanje (čl. 377 st. 2 i 3 ZKP BiH).⁵⁶ Naime, saslušanje više zastupnika bi predstavljalo problem za sud i bilo teško izvodljivo. Ovo ne znači da pravno lice ne može mijenjati zastupnika u toku krivičnog postupka, jedino ograničenje je da u pojedinoj fazi krivičnog postupka, ne može imati više od jednog zastupnika.⁵⁷ Mada zakon nijednom odredbom nije naveo obavezu pravnog lica protiv kojeg se vodi krivični postupak da sudu dostavi podnesak kojim određuje svog zastupnika, kao i dokaze o njegovom ovlaštenju, o toj obavezi sud će obavijestiti pravno lice u prvom pozivu.⁵⁸

Određena lica su isključena od mogućnosti da budu zastupnici pravnog lica u krivičnom postupku. Zastupnik pravnog lica u krivičnom postupku ne može biti lice koje je pozvano kao svjedok (čl. 379 st. 1 ZKP BiH), i lice protiv kojeg teče postupak zbog istog krivičnog djela, osim ako je jedini član pravnog lica (čl. 379 st. 2 ZKP BiH).⁵⁹ U slučaju ako se kao zastupnik pravnog lica u krivičnom postupku pojavilo lice koje je isključeno od mogućnosti da ima status zastupni-

⁵³ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 932).

⁵⁴ Ibidem, 929.

⁵⁵ Čl. 126 st. 2 i 3 KZ BiH utvrđeno je da u slučaju prestanka statusa pravnog lica, izrečene krivičnopravne sankcije pogađaju pravnog sljednika. Zato bi bilo opravdano da zastupnika određuje pravni sljednik, jer njega mogu da pogode ekonomske i druge posljedice krivičnog postupka i izrečene sankcije.

⁵⁶ Doslovno tumačeći ovu obavezu, značilo bi da na svakom vremenski odvojenom ročištu treba vršiti ovu provjeru. Međutim, dužnost utvrđivanja je na sudu, a ne na stranci i sud bi to mogao samo na osnovu izvoda iz registra koji ne mora da bude, a najčešće i nije u sjedištu suda. Takvo rješenje bi usporavalo postupak. Zato bi se riječi „svaku put“ mogle tumačiti tako da će se od zastupnika tražiti da se izjasni da li i dalje ispunjava uslove koje je ranije dokazao odgovarajućim aktom (Simović, 2006: 300).

⁵⁷ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 928).

⁵⁸ Ibidem, 929.

⁵⁹ U ovom slučaju se neće raditi o sukobu interesa, jer će se interesi fizičkog i pravnog lica, čiji je to lice jedini član, biti sadržani u istom licu (Simović, 2006: 300).

ka, sud će pozvati pravno lice da nadležni organ tog pravnog lica u određenom roku odredi drugog zastupnika i o tome pismeno obavijesti sud. U suprotnom će zastupnika odrediti sud (čl. 379 st. 3 ZKP BiH) i o tome obavijestiti pravno lice i zastupnika.

Da bi se pojednostavio postupak i izbjegle eventualne poteškoće sa njihovim dostavljanjem, pismena namijenjena pravnom licu, dostavljaju se i pravnom licu i zastupniku (čl. 380 ZKP BiH). Dostavljanje se vrši u skladu sa odredbama zakona koje se odnose na dostavljanje (čl. 168-177 ZKP BiH). Dostavljanjem pismena, bilo pravnom licu, bilo zastupniku, smatraće se da je dostavljanje izvršeno i da su i pravno lice i zastupnik pravnog lica upoznati sa sadržajem dostavljenog pismena.⁶⁰ Troškovi zastupnika pravnog lica u krivičnom postupku su troškovi krivičnog postupka (čl. 381 ZKP BiH), koji se unaprijed isplaćuju iz sredstava organa koji vodi krivični postupak, i to samo ako pravno lice nema sredstava. Prije donošenja odluke o isplati troškova zastupnicima pravnog lica postavljenim na osnovu navedenih odredbi, organ koji vodi krivični postupak i vrši isplatu troškova, dužan je utvrditi da pravno lice nema vlastitih sredstava za podmirivanje troškova zastupnika.

Pored sadržaja propisanog ovim zakonom (čl. 227 ZKP BiH), optužnica protiv pravnog lica mora sadržavati još nekoliko bitnih elemenata, koje se izričito propisuju čl. 383 ZKP BiH. Tako, optužnica protiv pravnog lica mora sadržavati sljedeće obavezne elemente: naziv pravnog lica pod kojim pravno lice nastupa u pravnom prometu, sjedište pravnog lica, opis krivičnog djela i osnov odgovornosti pravnog lica. U optužnici protiv pravnog lica, osnov odgovornosti pravnog lica mora biti smisljeno obrazložen u odnosu na obrazloženje osnova odgovornosti učinio-⁶¹

U toku glavnog pretresa, a na osnovu činjenice da je optuženi centralna figura krivičnog postupka, prednost je data fizičkom licu, tako da se prvo saslušava optuženi, a potom zastupnik pravnog lica (čl. 384 st. 1 ZKP BiH). Ovakav redoslijed zasnovan je na činjenici da odgovornost pravnog lica počiva na odgovornosti odgovornog lica u pravnom licu, te je stoga logično da odgovorno lice kao fizičko lice svoj stav o osnovanosti optužnice iznosi prvi, a nakon toga i zastupnik pravnog lica.⁶² Posebno je uređen i redoslijed izlaganja u odnosu na završne riječi stranaka i drugih subjekata krivičnog postupka. Polazeći od rješenja iz st. 1 čl. 384 ZKP BiH, po završenom dokaznom postupku, kao i završnoj riječi tužioca i oštećenog, sudija, odnosno predsjednik vijeća daje riječ braniocu, zatim zastupniku pravnog lica, te braniocu optuženog i, na kraju, optuženom (čl. 384 st. 2 ZKP BiH).

Mada je sadržaj presude propisan u čl. 285, čl. 385 ZKP BiH propisuju dodatni sadržaj koji mora biti zastupljen u presudi pravnom licu. Poseban sadržaj presude je posljedica specifičnosti postupka protiv pravnih lica i u logičkoj je vezi sa sadržajem optužnice protiv pravnog lica, koji se odnosi na naziv pravnog lica pod kojim nastupa u pravnom prometu i sjedište pravnog lica (čl. 383 ZKP BiH). U uvodu presude se moraju navesti naziv pod kojim pravno lice u skladu s propisima nastupa u pravnom prometu i sjedište pravnog lica, i identifikacijski podaci o zastupniku (ime i prezime zastupnika pravnog lica koji je bio prisutan na glavnom pretresu – čl. 385 ZKP BiH tač. a). Izreka presude mora da sadrži naziv pod kojim pravno lice u skladu s propisima nastupa u pravnom prometu i sjedište pravnog lica, i zakonski propis po kojem je pravno lice

⁶⁰ Grupa autora: Komentari krivičnih zakona u BiH (2005: 931).

⁶¹ Ibidem, 932.

⁶² Ibidem, 933.

optuženo, po kojem se oslobađa optužbe za to djelo ili po kojem se optužba odbija (čl. 385 ZKP BiH – tač. b).

Primjena odgovarajućih mjera obezbjeđenja izvršenja krivičnopravne sankcije ili druge procesne mjere pravnom licu je fakultativnog karaktera i zavisi od procjene suda. U formalnom smislu, potrebno je da postoji odgovarajuća procesna inicijativa tužioca. Da bi se obezbijedilo izvršenje kazne, oduzimanje imovine ili oduzimanje imovinske koristi, st. 1 čl. 386 ZKP BiH data je mogućnost sudu da protiv pravnog lica u krivičnom postupku odredi privremeno obezbjeđenje, kada će sud postupiti u skladu sa odredbama čl. 202 KZ BiH, kao dio postupka rješavanja imovinskopravnog zahtjeva. Da bi sud postupio na ovakav način, potrebno je da postoji prijedlog tužioca, koji mora biti obrazložen. Svrha ovih odredbi je u tome da se pravno lice, nakon pokretanja krivičnog postupka, onemogući u otuđivanju (prodaja ili besplatna podjela imovine i sredstava) ili opterećivanju sredstava i imovine pravnog lica kroz davanje imovine ili sredstava u zalog ili pod hipoteku.⁶³

Kad postoji opravdana bojazan da se unutar pravnog lica ponovi učinjeno krivično djelo, a za koje je bilo odgovorno pravno lice ili se prijeti izvršenjem djela, sud može, pored mjera iz st. 1 čl. 386 ZKP BiH, pravnom licu zabraniti obavljanje jedne ili više određenih djelatnosti na određeno vrijeme (čl. 386 st. 2 ZKP BiH). Smisao ovih odredbi je u tome što se pravnom licu ne može izreći mjera pritvora, koja se u takvim situacijama izriče fizičkom licu, te da bi se postigla funkcija mjere pritvora kod fizičkih lica, propisuju određene mjere prema pravnom licu.⁶⁴ Što se tiče odredbe o zabrani obavljanja jedne ili više djelatnosti pravnom licu, nju je potrebno tumačiti i kao mogućnost određivanja potpune zabrane djelovanja pravnog lica.⁶⁵

Propisane su i određene mjere čiji je cilj sprječavanje eventualnih zloupotreba u vezi sa pravnim statusom pravnog lica protiv kojeg je pokrenut krivični postupak. U tom slučaju, sud može na prijedlog tužioca ili po službenoj dužnosti, zabraniti statusne promjene pravnog lica koje bi za posljedicu imale brisanje pravnog lica iz sudskog registra, a odluka o ovoj zabrani se upisuje u sudski registar (čl. 386 st. 3 ZKP BiH), što podrazumijeva da sud treba dostaviti svoju odluku mjesno nadležnom sudu kod kojeg je izvršena registracija pravnog lica i upis pravnog lica u sudski registar.

4. Zaključak

Kriminološka istraživanja kao i naša svakodnevnica nedvosmisleno pokazuju da su pravne osobe učinitelji krivičnih djela odnosno da se bave kriminalnom djelatnošću. Pri tome su glavna kriminološka obilježja kriminaliteta pravnih osoba njegove izuzetno teške posljedice kao što su velike ljudske žrtve, ugrožavanje zdravlja velikog broja ljudi, ekološke katastrofe te djelovanje u oblasti privrednog kriminaliteta gdje su preuzele primat nad fizičkim osobama. U ime preduzetništva, većeg profita, održavanja konkurentnosti firmi na tržištu, sprječavanja stečaja i uopće boljeg finansijskog i tržišnog uspjeha, čine se djela kao što su utaja poreza, pronevjere, falsifikovanje novca i vrijednosnih papira, zloupotreba kursa, kreditna prevara, računovodstvena pre-

---

⁶³ Ibidem. 934.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

vara i druge vrste falsifikovanja poslovnih knjiga s ciljem prevare dioničara, kršenje prava konkurencije, prevarni stečaj, pranje novca, trgovačka korupcija i dr.

Osim organizovanog kriminaliteta legalnih preduzeća, pravne osobe osnivaju i zločinačke organizacije. Razlog sve veće pojave organizovanog kriminaliteta u oblasti privrede proizilazi iz njihovog zajedničkog krajnjeg cilja. Ono što ih razlikuje jesu metode ostvarenja tog cilja. I privreda i organizovani kriminalitet, prvenstveno su usmjereni na stvaranje materijalne koristi, privredni subjekti legalno privrednom aktivnošću, a organizovane kriminalne geupe ilegalno učinjenjem krivičnih djela. Posebnu opasnost i problem predstavlja kriminalna djelatnost multinacionalnih kompanija koje zahvaljujući svojoj ekonomskoj moći postaju važan globalni politički faktor. Takvo kriminalno ponašanje preduzeća nije samo u fokusu pažnje iz krivičnog aspekta u smislu ustanovljavanja njihove krivičnog odgovornosti, već je pravna teorija otišla i korak dalje u razmišljanju o razvoju međunarodnih pravnih instrumenata koji bi učinile velike korporacije, po ugledu na države, odgovornima za zaštitu ljudskih prava na području njihovog djelovanja.

Stoga se prilikom donošenja *lex specialis* zakonodavac mora izjasniti o osnovna četiri pitanja uređenja krivične odgovornosti pravnih osoba: krug pravnih osoba s krivičnom odgovornošću, model krivične odgovornosti (izvedena/autonomna, subjektivna/objektivna, supsidijarna/kumulativna), krug fizičkih osoba za čije radnje pravna osoba odgovara (kod izvedene odgovornosti), i krivična djela za koja pravna osoba odgovara.

LITERATURA

- Đorđević, M. (1968). *Krivična odgovornost pravnih lica za privredne prestupe*. Beograd.
- Grupa autora (2005). *Komentari krivičnih zakona u BiH, Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije*. Sarajevo.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 08/10).
- Krivični zakon Brčko distrikta BiH – prečišćeni tekst („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 47/11).
- Krivični zakon Federacije BiH („Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11).
- Krivičnogopravna konvencija Vijeća Evrope protiv korupcije iz 1999. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 3/01 – Međunarodni ugovori).
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala („Službeni glasnik BiH“, broj: 3/02 – Međunarodni ugovori).
- Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma („Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03 – Međunarodni ugovori).
- Petrović, B. (1938). *Krivična odgovornost pravnih (moralnih) lica*. Beograd.
- Petrović, B., Jovašević, D. (2005). *Krivično/kazneno pravo Bosne i Hercegovine – Opći dio*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Simović, M. (2006). *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – Posebni dio)*. Banja Luka: PPGP „Comesgrafika“ d.o.o.
- Srzić-Stajić (1961). *Krivično pravo FNRJ – opšti dio*, III. Izdanje. Beograd.
- Tomić, Z. (2008). *Krivično pravo I*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Vučinić, Z. (1999). *Krivična odgovornost države u međunarodnom pravu*. Beograd: JP „Službeni list SRJ“, 55-56.
- Vuković, Đ. (1964). *Subjekti međunarodnog krivičnog prava*, doktorska disertacija. Zagreb.

Muharem Selimović, Ph.D.

Nermina Zulfikarpašić, Ph.D.

THE CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS FOR CRIMINAL ACTS

Summary

This paper deals with the issue of criminal liability of legal persons. The introduction of the institute of criminal liability of legal persons has placed in the foreground the issue of procedural regulation of the status of the new procedural subject. It is essential that legal persons, in addition to the legal capacity of the prosecutor in a criminal proceeding, obtain the party's ability on the side of the accused, although due to lack of processing capacity they still cannot take any actions by themselves, but only through the individuals they represent or are being represented by. In addition, the action offense can be done just by the individual and the concept of subjective elements and the penal guilt can only be established by individuals themselves, and it can only impose criminal sanctions. Although the concept of criminal liability in our theory and the applicable criminal laws replaced the notion of guilt, the more room for the legal responsibility of the crimes may not only be criminal, but it can also be a misdemeanour. Therefore, as utterly justified, Bosnia and Herzegovina has the task to pass a separate law on the liability of legal persons for criminal offenses. This law would regulate substantive and procedural criminal law issues which are specific to the legal entity, such as the jurisdiction of the court, the rejection of a criminal complaint and a criminal delay prosecution of legal persons according to the principle of opportunity, as well as determining people's legal representatives and their properties, relationship between defense counsel and representatives, the contents of the indictment and the judgment of the trial and the specific precautions.

Key words: criminal liability, legal entity, procedure, measures, penalties.